

ZÁTOPKOVI, Dana a Emil: *Náš život pod pěti kruhy*

Academia, Praha 2016, 601 stran

KOZOHOŘSKÝ, Richard: *Zatracenej Zátopek*

Nakladatelství XYZ, Praha 2016, 307 stran

BROADBENT, Rick: *Vytrvalost. Pozoruhodný život a doba Emila Zátopka*

Slovart, Praha 2016, 312 stran

Když jsem v prvním loňském (a celkově 28.) čísle odborného časopisu *Securitas Imperii* recenzoval dvě tehdy vydané knihy o Emilu Zátopkovi<sup>1</sup>, myslel jsem si, že se tím téma pro české čtenáře vyčerpalo a že další relevantní pohled na život a dobu nejvýznamnějšího českého atleta již nebude příliš inovativní a možný. Přiznávám, že jsem nedocenil, jak inspirativní a podnětný se během roku 2016 jeho příběh stane. Snad zde svou roli sehrála i skutečnost, že běžící postavičku Zátopka vybral Český olympijský výbor jako logo naší výpravy na letních olympijských hrách v Rio de Janeiru. Vedle již uvedených titulů vyšly další tři publikace české (v jednom případě jde o překlad z angličtiny) a dvě knihy anglické<sup>2</sup> (jednou z nich je i přeložená studie Ricka Broadbenta).

Nemám v úmyslu opakovat již mnohokrát popsané životní osudy Emila Zátopka. Odkazují proto na různě pojatá a podrobná encyklopedická hesla i na svou recenzi ke knihám Jana Nováka, Jaromíra 99 a Pavla Kosatíka. Chci se zaměřit na zhodnocení přínosu jednotlivých publikací, ocenit to, co je v pozitivním slova smyslu odlišuje od již recenzovaných titulů, či naopak upozornit na úskalí, která autoři nedokázali překonat.<sup>3</sup>

V *Nášem životě pod pěti kruhy* navazuje Dana Zátopková na knihu *Dana a Emil Zátopkovi vypravují*, vydanou v šedesátých letech minulého století.<sup>4</sup> Nyní již bez jakýchkoliv omezení glosuje sportovní i osobní život. Je to zajímavé, poutavé a místy vtipné vyprávění o tom, jak spolu s manželem vnímala běh života, sportu i československých dějin.<sup>5</sup> Zážitky spojené s atletikou rekapituluje s mimořádnou znalostí věci, tedy nejen jako aktivní reprezentanti, ale také jako pozdější trenéři a fanoušci. Musíme si přitom samozřejmě uvědomit, že kniha nabízí subjektivní pohled autorů. Oba se tak vyjadřují k cestování, k dění kolem sebe (byť zde primárně rozhodně nejde o politiku), ke všemu, co kdy pokládali za důležité.

1 Šlo o KOSATÍK, Pavel: *Emil Běžec*. Prostor, Praha 2015 a NOVÁK, Jan – 99, Jaromír: *Zátapek... když nemůžeš, tak přidej*. Argo – Paseka, Praha 2016.

2 Vedle recenzovaného Ricka Broadbenta jde o práci ASKWITH, Richard: *Today we die a little. The Rise and Fall of Emil Zátopek, Olympic Legend*. Yellow Jersey Press, London 2016.

3 Jistý lapsus jsem v minulé recenzi opomenul zmínit. V komiksu totiž Zátopkův maraton na olympijských hrách v Helsinkách 1952 sleduje rodina prezidenta Gottwalda v televizi. Musím podotknout, že to tehdy rozhodně nebylo možné. Viz NOVÁK, Jan – 99, Jaromír: *Zátapek... když nemůžeš, tak přidej* (nestránkováno).

4 ZÁTOPEK, Emil – ZÁTOPKOVÁ, Dana: *Dana a Emil Zátopkovi vypravují*. Sportovní a turistické nakladatelství, Praha 1962.

5 Původní kniha *Dana a Emil Zátopkovi vypravují* obsahuje vyprávění obou legendárních sportovců. Recenzovaná kniha je rozšířením původního textu. Vznikla po smrti Emila Zátopka. Autorkou nových částí je Dana Zátopková.

Jsou to jistě velmi zajímavá vyprávění. Když ale přijde řeč na závažnější témata, pak mám pocit, že ne vždy chápou, co přesně má být obsahem sdělení, nebo s nimi přímo nesouhlasím. Někdy se mi totiž zdá, jako by se hlavní protagonisté tvářili, že žili v nějakém zvláštním – od života společnosti odděleném – vakuu. Jako by nevnímali, co se kolem nich dělo, jako by si některé věci nepřiznávali, či naopak připouštěli, ale značně upravené či snad deformované. Postřehli tak například, že se v době, které dnes říkáme destalinizace, objevovaly skutečnosti, které nečekali a neuměli je vyhodnotit? Skutečně šel běh dějin kolem nich a oni si ani nevšimli, že někteří jejich přátelé skončili ve vězeních? *Nikoho nenapadlo, že by takové nespravedlnosti mohli organizovat sami státní činitelé a naši soudci s nimi souhlasit. Velmi jsme se tomu divili, ale k pravdě jsme měli daleko*, dočteme se v knize o politických procesech.<sup>6</sup> Opravdu? Nechce se mi věřit, že by jim uniklo, že jejich přítel a Zátopkův první a jediný trenér Jan Haluza<sup>7</sup> byl po únoru 1948 Státní bezpečností zatčen, mučen a v politickém procesu odsouzen na šest let. Nicméně je nutné přiznat si, že jejich přátelství tím nebylo narušeno a trvalo dlouhá léta i po návratu Haluzy z komunistických věznic.

A jak to bylo v případě procesu s Miladou Horákovou? Dne 10. června 1950 vyšel v *Rudém právu* pod názvem „Rozsudek vynesl všechen československý lid“ tento text podepsaný kapitánem Emilem Zátopkem: *Slova pana presidenta, která pronesl na I. sjezdu ČSM, když citoval starou revoluční píseň „Nechť zhyne starý, podlý svět, my nový život chceme na zemi!“ jsou pro nás vlastně myšlenky, které nás vedou vpřed. Vždyť my již nový život budujeme. A přece se našly zrůdy, které chtěly zničit naši výstavbu a cestu k socialismu. Počinání všech špiónů a zrádců je hanebné a stejně tak pošetilé, protože náš lid, který si vybojoval lepší podmínky pro život, se jich nikdy nevzdá a dějinný vývoj se také již nikdy nevrátí do starých dob. Lidé se přesvědčili o štěstí socialismu, o shodě a spolupráci a nedají si nikdy svá práva vyrvat z rukou. Diversanti se odsoudili sami svými činy – rozvratnictvím a přípravou války proti vlastnímu národu. Rozsudek je výstrahou pro všechny, kteří by u nás v Československé republice hledali působiště pro své hanebné cíle. Všichni naši pracující budují společně svůj lepší život a každý, kdo by chtěl narušit naši společnou práci, skončí tam, kde skončila banda špiónů a diversantů. Rozsudek vynesl všechen československý lid. Jako příslušník československé armády vidím, že rozsudek – toť příkaz, který vyplývá z poctivé práce všech našich dělníků pro nás vojáky, aby pokojný život byl zachován.*<sup>8</sup>

Emil Zátopek se později ke svému podpisu vyjádřil jasně: *Pokud se týká třeba rozsudku Milady Horákové, žádný dopis, který by jej schvaloval, jsem nikdy nepodepsal. V mé*

6 ZÁTOPKOVI, Dana a Emil: *Náš život pod pěti kruhy*, s. 243.

7 Jan Haluza (1914–2011), československý atlet, běžecký partner a trenér Emila Zátopka; promováný právník. Po druhé světové válce se na Zlínsku politicky angažoval v Československé straně lidové. Po únoru 1948 byl zatčen, obviněn z úkladů o republiku a ze špiónáže, ve vězení mučen a v návaznosti na proces s Miladou Horákovou odsouzen na šest let těžkého žaláře (mj. v Jáchymově). Po propuštění ho trvale sledovala Státní bezpečnost. V roce 1968 byl členem K 231, po pádu komunismu Konfederace politických vězňů ČR. V roce 2010 obdržel od prezidenta republiky Rád Tomáše Garrigua Masaryka II. třídy.

8 Rozsudek vynesl všechen československý lid. *Rudé právo*, 10. 6. 1950, s. 3. Viz též FORMÁNKOVÁ, Pavlína – KOURA, Petr: *Žádáme trest smrti! Propagandistická kampaň provádějící proces s Miladou Horákovou a spol.* ÚSTR, Praha 2008, s. 428–429; KOZOHORSKÝ, Richard: *Zatracený Zátopek*. Nakladatelství XYZ, Praha 2016, s. 81.

*blízkosti se nikdy taková petice ani nevyskytla! [...] Pak vyšla v novinách nějaká glosa, že jsem s tím souhlasil. Ale nic z toho nebyla pravda.*<sup>9</sup>

Zřejmě to tak být mohlo. Pavel Kosatík ve shodě s historikem Petrem Kourou poukazuje na skutečnost, že příspěvek v tehdejší *Rudém právu* na nikoho adresně neútočil.<sup>10</sup> Byl pouze v souladu s dobovou frazeologií. Zátopek se tak (ať již text skutečně napsal, nebo se jeho jméno pod ním objevilo až zásahem někoho v redakci, například – jak uvádí Richard Kozohorský – redaktora Václava Sábla<sup>11</sup>) projevil loajálně k tehdejšímu režimu, o jehož podstatě, zdá se, jako politicky levicově orientovaný člověk neuvažoval.<sup>12</sup>

Dalším momentem, který výrazně ovlivnil Zátopkův život, byla jeho angažovanost v letech 1968–1969. Po okupaci ČSSR v srpnu 1968 sdílel názor, že olympijská myšlenka se neslučuje s chováním SSSR, a sovětsští sportovci by proto měli být z olympijských her v Mexiku vyloučeni.<sup>13</sup>

S manželkou Danou se ale politicky angažovali již dříve. *Nakonec jsme ještě oba podepsali článek spisovatele Ludvíka Vaculíka „2000 slov“ a netušili jsme, jakou tíhu dopadu bude mít. Nebyly tam žádné novinky či tajnosti, protože všechno, co lidi páliło, už bylo veřejně provětráno. Jenom situace byla jiná a ti, kteří podepsali, jako by znovu provokovali a trvali na nesprávné ideologii, na nesprávném místě a v nesprávnou chvíli,*<sup>14</sup> uvedli k tomu později.

Poté si skutečně uvědomili, že obojí – *2000 slov* i jasný postoj k sovětské okupaci – nemohlo zůstat bez následků. Po olympijských hrách v Mexiku byl Emil Zátopek vyhozen z armády, z KSČ a ze všech sportovních organizací, včetně olympijského výboru. Režim je zmáčkl. Odolali tlaku? Vydrželi hájit své názory i v normalizační letargii? Chtělo by se hrdě říci, že ano. Realita byla ale bohužel složitější.

Podle nařčení dogmatického komunisty Viléma Nového se měl Zátopek podílet na manipulaci s tzv. studeným ohněm (svítí, ale nehřeje), která skončila smrtí Jana Palacha. Zátopek se proto spolu se studentským vůdcem Emilem Holečkem, šachistou Luďkem Pachmanem, publicistou Vladimírem Škutinou a spisovatelem Pavlem Kohoutem odhodlal podat na Nového soudní žalobu. Byl tedy jedním z iniciátorů sporu. U soudu v červenci 1970 ale k překvapení všech zúčastněných od žaloby odstoupil. Prý ho svedli ostatní. Novému se omluvil a v soudní síni mu na usmířenou podal ruku. Podobně se zachoval v roce 1972, když před soudem odvolal svůj podpis *Deseti bodů*.<sup>15</sup> Také tentokrát ho měli navést kamarádi. Tento názorový veletoč je smutným svědectvím morální nevyrovnanosti skvělého sportovce. Od svého chování v letech 1968–1969 se později slovy i činy distancoval. Nelze se tedy divit, že například manželka Luďka Pachmana mu kvůli těmto názorovým kotrmelcům řekla, že ho už nikdy nechce vidět.

9 ZÁTOPKOVI, Dana a Emil: *Náš život pod pěti kruhy*, s. 245.

10 Viz FORMÁNKOVÁ, Pavlína – KOURA, Petr: *Žádáme trest smrti! Propagandistická kampaň provázející proces s Miladou Horákovou a spol.*, s. 91.

11 Viz KOZOHORSKÝ, Richard: *Zatracený Zátopek*, s. 83.

12 KOSATÍK, Pavel: *Emil Běžec*, s. 146.

13 ZÁTOPKOVI, Dana a Emil: *Náš život pod pěti kruhy*, s. 425.

14 Tamtéž, s. 427.

15 Deset bodů – petice, jejímiž autory byli Václav Havel a Ludvík Vaculík, byla zveřejněna 21. srpna 1969 a adresována vládě ČSSR a ÚV KSČ. Její signatáři odmítali politiku tzv. normalizace.

Dana Zátopková o Ludřku Pachmanovi v knize napsala: *Na náš vkus byl sice mimořádný extrémista, ale do určité míry docela zábavný. [...] Pachman toužil po tom, stát se brdinou. Být v base, to byl jeho sen. A hodilo by se mu mít tam po boku také Ťopka.*<sup>16</sup> *Kromě toho jsem se dozvěděla z kamarádských kuloárů, že má připravenou emigraci do západního Německa.*<sup>17</sup>

Je to smutné svědectví o strachu z normalizačního režimu a snad i důkaz pocitu hořkosti z vlastního selhání. Pravda je totiž taková, že Luděk Pachman byl od srpna 1969 do října 1970 ve vazbě. Po propuštění z vyšetřovací vazby požádal o vystěhovalecký pas, dostal ho ovšem až v listopadu 1972. Zcela souhlasím s Pavlem Kosatíkem, který říká, že Pachman byl odvážný člověk, schopný nést důsledky svého chování, jenž se (na rozdíl od Zátopkových) nebál jít do konfliktu.<sup>18</sup>

Dne 20. července 1971 vyšel v *Rudém právu* pod titulkem „O věcech včerejších i dnešních“ rozhovor s Emilem Zátopkem. Šlo o reakci na interview, které s ním zveřejnil britský deník *Daily Mail*. Rozmlouvali s ním Zdeněk Hoření a Václav Švadlena. Zátopek tehdy mj. prohlásil, že by považoval za hanbu, kdyby měl být nepřítelem socialistického zřízení. O svém podpisu pod *2000 slov* dodal, že o hodnotě takového prohlášení měl od samého počátku pochyby. Podepsal údajně proto, že tak učinilo mnoho známých osobností. Zátopek pak líčil, jak své rozpaky sdělil Ludvíku Vaculíkoví. Údajně nesouhlasil s tím, aby zde vznikalo něco protisocialistického. V otištěném rozhovoru mj. uvedl: *Víte, já patřím mezi lidi, kteří jsou velice nešťastní, když se mají hádat. Ale nikdy jsem nepatřil k těm, u nichž averze k nedostatkům přeroste v averzi k celku a stanou se nepřáteli toho, čím třeba léta žili. Znáám kupříkladu Pavla Kohouta i Ludřka Pachmana. Co vlastně skutečně chtěli a chtějí oba ještě dnes, to já nedovedu pochopit. Proč bych měl být nyní proti poměrům, které jsou klidnější a jistější než dřív. Nikdo mě nikdy nestíhal a nestíhá za moje někdejší názory. A mám dost možností se přesvědčovat, kde jsem měl třeba pravdu a kde jsem se mylil. Proč bych tedy měl být proti tomuto režimu?*<sup>19</sup>

Byl to průsvih. Zátopek si tím nepomohl. Hodně lidí svými názorovými přemety rozladil. Později k tomu uvedl: *Před uveřejněním jsem si článek nenechal předložit ke korektuře [...] Jestli si někdo myslí, že jsem si chtěl tím získat lepší životní podmínky, tak se strašně mylí. Vyšlo to nějak z mých vnitřních rozporů a ze situace, ve které jsem se tehdy ocitl.*<sup>20</sup> Či že to byla chyba?

Knihy vydaná nakladatelstvím Academia má nápaditou grafiku. Stránky shodou okolností čísluje podobně, jak je tomu u Kosatíka.<sup>21</sup> Publikace je doplněna o důležité přílohy a řadu fotografií. Chybí jí ale jmenný rejstřík, který by usnadnil orientaci v textu. V obsahu naznačené dějové linky neodpovídají názvům jednotlivých podkapitol.

16 Ťopka – jedna z přezdívek Emila Zátopka.

17 ZÁTOPKOVI, Dana a Emil: *Náš život pod pěti kruhy*, s. 437.

18 KOSATÍK, Pavel: *Emil Běžec*, s. 220–221.

19 O věcech včerejších i dnešních. *Rudé právo*, 20. 7. 1971, s. 3.

20 ZÁTOPKOVI, Dana a Emil: *Náš život pod pěti kruhy*, s. 471.

21 V obou případech jde o běžící stopky.

Publicista Richard Kozohorský představil ve své knize *Zatracenej Zátopek* vydané nakladatelstvím XYZ především koláž a mix všemožných žánrů. Jejich hlavním spojujícím motivem je krásně a nápaditě vyvedený Zátopek na obálce. Jinak je ale celkový dojem z publikace dosti rozpačitý.

Autor přeskakuje z jednoho stylu do druhého. Vyprávění a líčení historických událostí střídá jakýsi většinou nevydařený pokus o kontextuální zasazení, následovaný často ne zrovna koncepčně vedenými dialogy s pamětníky. Jako by měl být Zátopek spojen s podobným chaosem. Takové vyznění ale rozhodně neodpovídá realitě, v níž se vynikající atlet pohyboval. Autor nedokázal sám sebe důrazněji korigovat, respektive držet linii a zvažovat, co je pro konstrukci příběhu důležité. Jde tak podle mého názoru o 300 stran nesourodého a nikterak inovativního pohledu na Zátopka. Chtělo by se snad dokonce říci, že čtenář po přečtení knihy chápe, proč se na ní Dana Zátopková nechtěla podílet.

Jaké výhrady mám konkrétně na mysli? Kozohorský velmi zjednodušuje líčení historických událostí. Asi by bývalo bylo lepší, kdyby se koncentroval pouze na sportovní dění a do politických a společenských kontextů raději vůbec nevstupoval. Osobní linie příběhu je prostřihávána s větším či menším vkusem historikami o setkáních známých s Emilem Zátopkem. Jeho názory a postoje, které dnes vyvolávají řadu otázek, Kozohorský buď vůbec neřeší, nebo je spíše přechází bez jakékoliv snahy o vysvětlení. Cituje-li, pak zásadně neuvádí odkud. Objevují se zde i zjevné chyby, například dvě transkripcí jména téže osoby (Eduard x Edvard Beneš).

Kozohorského studie snad byla vedena dobrým úmyslem nabídnout vlastní pohled na výjimečnou osobnost československé atletiky. Výsledkem je ale spíše mišmaš, bez kterého se lze při dalším bádání o historii čs. sportu určitě obejít. Snad by se nad knihou dalo jen smutně povzdechnout: *Zatracenej Zátopek!*

Rick Broadbent nahlíží Zátopkův příběh poněkud jinou optikou. Podrobně líčí různé aspekty tréninkových metod tehdejších atletických hvězd, tedy Zátopka a jeho soupeřů.<sup>22</sup> Zde se autor cítí jistý a kompetentní a jeho rozborů důležitých závodů jsou velmi zajímavé. Taktika, trénink, psychika – tři aspekty, které Broadbent analyzuje a barvitě komentuje. Výsledkem je velmi představitelný lidský příběh.

Autor však svou studii nepojal pouze jako sondu do sportovního dávnověku, kdy se soupeři navzájem ctili a uznávali, kdy spolu byli schopni před startem závodu hovořit a kdy přátelství uzavřená na sportovištích přetrvávala i dlouho po konci kariéry. Připomíná v této souvislosti i příběh Olgy Fikotové<sup>23</sup>, která se se Zátopkovou pomocí provdala do USA. Ano, je správné akcentovat pozitivní rysy hlavního hrdiny. Jsou zde ovšem i rány, které Broadbent otevřeně pojmenovává a snaží se přitom být ve svých soudech objektivní a spravedlivý. Zde ale naráží na limity svých znalostí historie. Řadu věcí, například atentát na Heydricha, styl práce Státní bezpečnosti nebo výsledky

22 Jde o Rona Clarka, Paavo Nurmiho, Ville Ritola, Jana Haluzu, Jima Peterse, Gordona Pirieho, Alaina Mímouna, o maďarské a sovětské atlety.

23 Olga Fikotová (nar. 1932), čs. reprezentantka v atletice, vítězka v hodů diskem na olympijských hrách 1956 v Melbourne. Zamilovala se tam do amerického kladiváře Harolda Conollyho (1931–2010) a později se za něj provdala.

voleb v Československu v květnu 1946 velmi zjednodušuje, jeho komentáře jsou i terminologicky na vodě. Autor tápe. Jeho výklad historických událostí je v některých momentech zkreslující a nevyhovující. Uvedu jen několik příkladů.

Autor tvrdí, že „sovětské svazky“ potvrdily teorii o vraždě Jana Masaryka. Myslím si, že se jedná o špatně formulovaný závěr. Je totiž známo, že sovětské archivy v otázce smrti ministra zahraničních věcí ČSR dlouhodobě mlčí. Politické vězně nevyslyšali příslušovači StB, jak je v textu mylně uvedeno, ale příslušníci StB. Haluza se v Jáchymově určitě nesetkal s příslušníkem Jestřábem, jak uvádí autor, ale spíše s Jeřábem, což navíc nebyl příslušník, ale šlo o krycí jméno tamního oddílu dohlížejícího nad uranovými doly, včetně táborů s politickými vězni. Tato chyba působí bohužel nechtěně komicky. Haluza také skutečně odmítl spolupráci s StB; není to ale tak, jak píše autor: že odmítl narukovat k StB. To je naprosté nepochopení role a pozice StB ve společnosti. Václav Havel také nestavěl 21. srpna 1968 na Starém Městě v Praze barikády, ale okupace, jak je všeobecně známo, ho zastihla v Liberci.

Zůstává otázkou, zda tyto chyby jsou výsledkem špatně interpretovaných podkladů nebo zda vznikly při české redakci původně anglického textu. Jisté je, že odborná korekce by tyto nedostatky odhalila dříve, než je objeví čtenáři. Je to podle mého názoru škoda. Zajímavou studii z oblasti sportovní historie devalvují neznalosti základních dobových československých reálií.

Svou recenzi proto uzavírám konstatováním, že ze tří posuzovaných knih bych k dalšímu využití rozhodně nedoporučoval práci Richarda Kozohorského. Vzpomínky Dany a Emila Zátokových a studii Ricka Broadbenta považuji za částečně použitelné. Bohužel mají své limity. U Zátokových kvůli selektivnosti vlastní paměti, u Broadbenta vinou neznalosti historického kontextu. Ze všech mnou posuzovaných knih tak vyniká práce Pavla Kosatíka.

♦ Jan Kalous